

Østlandsk reisning - norsk samling

Taler

Didrik Arup Seip

- 1 Det har været sagt, at den tanken som ligger bak kravet paa «østlandsk reisning» er en kløyvingstanke. For mig står den som en samlingstanke. Jeg skal straks si hvorfor jeg ser den slik.
- 5 Østlandsk reisning i målveien er utslag av en naturlig trang, en trang som har været det drivende moment i språkutviklingen her i landet helt siden 1814. Det er trangen til språklig frigjøring for nationen og enkeltmannen. Det er en trang vi møter i Wergelands, i Bjørnsons, stundom i Ibsens, i Hans Ånruds arbeid med språket og i K. Knudsens stræv for fornorsking. Det er den samme trang
- 10 som har gitt sig sterkest utslag i Ivar Åsens arbeid og i hele målstrævet. Det er en trang som har sin grunn i den måkløyving som alt fins mellem talemål og bokmål her i landet.

- Mange ganger har man innvendt mot landsmålsstrævet at det vil kløyve
- 15 nationen. Til det har målmennene svart at de netop vil samle folket om et fullnorsk mål. Og det er sikkert og visst: Etter sit utgangspunkt vil målstrævet prøve å samle folket og hele det som er kløyvd.

- Nå taler ensynte partimenn på begge sider i målstriden igjen om kløyving, når
- 20 Østlandet reiser sig og krever sin rett. Det er mer kløyving av partiet slike folk tenker på enn kløyving av landet.

- På begge sider står de og er redde før at fronten skal bli brutt. For målstriden er blitt noget av en stillingskrig her i landet. Den er stivnet som krigen nede i
- 25 Frankrike. Rett som det er griper den ene parten til offensiven og vinner kanskje nogen meter terræng. Men hele tiden holdes kanonaden ved like med harde, hånlige og usanne ord mellem partene! Det er partibladene som greier kanonaden, de er artilleriet i målstriden.

Men midt imellem begge frontene ligger et land som ikke har det godt.

Det er virkelig fare for at vi skal få en slik stillingskrig her i landet dersom vi skal la de ensynte partimennene styre med det, eller vi skal la de to målformene stå
35 stivt mot hverandre. Det er mer enn Ivar Åsens tanke som vil gå op i røyk i den stillingskrigen.

Her trengs en ny faktor i målstriden. Denne nye faktor er østlandsk reisning. Naar Østlandet reiser sig og krever rett for sit i målveien, kommer det med et
40 landskrav. Vekk med det døde, det gammelnorske, det ufolkelige, det fremmede i landsmålet! Og vekk med det døde, det danske, det ufolkelige, det fremmede i riksmålet! Det er ikke bare Østlands-krav, men krav som med like god rett kan komme fra hele riket.

45 Det er ikke bare teori dette her: Det faktiske er at størstedelen av Vestlandet, Trøndelag og Nordland kan slå lag med Østlandet her. Det sams norske kan komme mer til sin rett både i landsmålet og i riksmålet.

Men Østlandet kan lettest ta op dette programmet. Det står uten tvil i en
50 mellomstilling. Jeg tenker ikke da så mye på den språkhistoriske stilling: Som norske mål står østlandsmålene på den ene siden nær vestlandsmålene og landsmålet, og på den andre har de mer enn vestnorske mål i mange måter vokset likt med dansken. For det er slik at østnorsken - især målene her på Romerike og omkring Kristianiafjorden - har mange målmerker som faller
55 sammen med tilsvarende utvikling i dansk og svensk. Slike målmerker blir ofte med urette skjelt ut for «dansk-svenske». Men de er likeså godt norske i Norge som de er danske i Danmark eller svenske i Sverige. Og det er ikke slik som en innsender skrev i «Den 17de mai» i sommer at det er mest norsk som er minst likt dansken. Etter den logikk måtte mesopotamisk være mer norsk end
60 landsmålet.

Men som sagt: Jeg tenker mindre på denne språkhistoriske stilling.

Jeg tenker mer på den stilling østlandsmålene har hatt i målvokstren i det siste
65 hundreår. Det meste av den norsk som i denne tiden er kommet ind i riksmålet - og det er ikke lite - er kommet fra østlandsmålene.

Alt i dansketiden ga østlandsmålene - især målene i Kristiania og omkring -

70 sammen med det danske skriftsprog grunnlaget for det riksmål som blir talt. Og
siden har de gjennom litteraturen - især ved Henrik Wergeland og
folkeeventyrene ført norsk mål ind i skriftspråket. Det er østlandsmålene som er
ophavet til så godt som all fornorsking av riksmålet. De må derfor mer og mer
bli grunnlaget for landsmålet også. For begge målene vil det si ikke bare en
75 tilnærming til østlandsmålene, men til det meste folkemål i landet.

Østlandsmålene kan forlike riksmål og landsmål. At det sker, må østlendingen
selv sørge for.

80 Østlandsk reisning er en national samlingstanke, ingen kløyvingstanke. Ikke tror
jeg at det blir slutt med målstriden svært fort om Østlandet «reiser sig». Men
fremgangslinjen bort fra stillingskrigen blir staket op. Ingen av frontene blir
brutt. På begge frontene kan en - om en ikke vil legge våpnene ned - allikevel i og
mellem slagene arbeide mot det felles mål: ett mål i Norge, høvelig for alle
85 nordmenn. Når vi har nådd det, er det slutt med målstriden i Norge. Østlandsk
reisning er samling av nationen, ikke kløyving.

I den talen jeg holdt på Jesseim, sa jeg at målstriden var blitt noget av en
stillingskrig her i landet. Og slik som målstriden er den dag idag, ser det heller
90 ikke ut til at vi skal kunne komme ut av den så fort.

Visstnok kan det ennå se ut som «bevegelseskrig» av og til. Det kan f.eks. tenkes
at landsmålet vinner større plass i enkelte skoler som jordbruksskolene eller til
og med i middelskolene. Det kan kanskje vinne en tryggere plass i de bygdene
95 som har ført inn landsmålet i skolen, det kan kanskje bli brukt mer som statens
offisielle mål av storting og riksstyre; landsmålet kan kanskje få plass ved siden av
riksmålet i opslag på jernbaner e.l. I virkeligheten er alt det ingen egentlig
fremgang for landsmålet. Det er bare en tvil som frontforbedring eller en
utvidelse av fronten i lengden, som gjør stillingskrigen enda kvassere og hardere.
100 Om det enn er så at landsmålet kan vinne noen bygder til i østlandske
fjellbygder eller på Vestlandet, og riksmålet kan vinne igjen noen bygder som
nå blir industribygder, er det klart at disse landvinningene ikke kan føre til
noen ende paa striden.

105 Og hvordan er så denne striden? Den ene parten ser på den andre som en
oprørsflokk, vil beint fram ikke godkjenne den som krigførende part. De
agiterer og taler ut fra det grunnsyn at landsmålet ikke har nogen rett i landet - i

110 all fall ikke mer rett enn at en kan få lov til å bruke det i skjønlitteraturen, om en er dum nok til det.

Og målflokken ser på motparten som en flokk kolonister som uten nogen rett har fått plass her i landet. - Det er så beisk og ram borgerkrig det på nogen måte kan bli. Og det er lite igjen av det åndsvær som til sine tider har fulgt målstriden.

115 Det er ofte slik at den ene parten regner det for likegyldig for sig hvordan det går med den målformen hans parti kjemper mot. De argeste målmennene sier: Det vedkommer ikke os hvordan riksmålet er; og de argeste riksmålmennene regner det for uvesentlig enten landsmålet er slik eller slik. Dette partisyn får naturligvis
120 sterkest og styggest uttrykk i pressen. Ja det har gått så vidt at det blad som kaller sig «Riksmålsbladet», endog har talt om «partiets mål».

Dette partisyn må vi bort fra. Målstriden er for alvorlig til at vi kan bli stående ved det.

125 Det gjelder å finne de linjer som kan føre ut av denne stillingskrigen mellom landsmenn. Vi må finne midlene til å samle nationen i målveien. For det store mål skulde vi kunne ofre mer enn det som kreves av begge parter her.

130 For i virkeligheten er det ikke et offer østlendingen krever, men en gave han gir. Her kan Østlandet og østlandsmålene gi det nye som trengs - det nye som skal gjøre begge målene til bedre uttrykk for norsk tunge og norsk tanke.

135 Resultatet av målstriden vil da bli det merkelige at begge partene vinner, og ingen av partene ligger under. Med andre ord: Vi får ett norsk mål i Norge, høvelig for alle nordmenn. Det merket som blev reist slik av Moltke Moe, er det i grunnen de kjemper under på begge sidene, enda vi stundom må synes de gjør det på en underlig måte.

140 Jeg skal straks prøve å vise på hvilken måte østlandsmålene - først og fremst de her i flatbygdene omkring Kristiania og Kristianiafjorden - kan forlike landsmål og riksmål. Men først vil jeg ta fram et par momenter som viser at vi har rett til å se på en annen måte på østlandsmålene enn Ivar Åsen gjorde og folk i det hele tatt gjorde da målstriden begynte.

145 For Ivar Åsen var gammelnorsken grunn-mønstret. De «egteste» bygdemålene

var de som høvde best i hop med gammelnorsken. Det synet hørte hjemme i den tiden Åsen levde i. Grunnene til det er ofte nok nevnt, og jeg skal ikke tale om dem.

Men her vil jeg tale litt om hvilken gammelnorsk det var som ga grunnmønstret. Det var den gammelnorske normalen slik som den noen år i forveien var stillet op først og fremst av den danske språkmannen Rasmus Rask. Da han stillet op den, hadde han mest tenkt på islandsken og nyislandsken. De gammelnorske formene som høvde med nyislandsken, blev normalformene. Det ga gammelnorsken et særiskandinavisk preg som kunde ha sin gode rett fordi det meste og beste av den norrøne literaturen var islandsk. Men denne islandske normalen hadde mindre rett når den skulde gi grunnmønstret for en nynorsk normal. Etter sit syn måtte Ivar Åsen like best de nynorske formene som høvde best med denne gammelnorsk-islandske normalen.

Siden har vi lært å kjenne den gammelnorske måltilstanden bedre. Det er professor Hægstad's grunnleggende arbeid om gammelnorske målføre som best har vist os at gammelnorsk og gammelnorsk kunde være flere ting.

Det er ikke få gode norske former for ordene som vi kan følge tilbake til gammelnorsk, som ikke fikk plass i den gammelnorske «normalen» og derfor heller ikke i landsmålsnormalen. Om andre slike former kan vi med visshet si at de må ha levd i gammelnorsk, enda vi ikke har råket på dem i de gamle skriftene.

Ikke minst gjelder det østnorske ordformer som med urette blev skutt for glugg når det gjaldt å stille op en nynorsk normal.

Et annet moment som har forandret situationen til fordel for østlandsmålene skal jeg nå nevne.

Da landsmålsnormen blev stillet op, var på ingen måte østnorsk uttale godkjent som grunnlag for «den dannede dagligtale». Ennå rådde dansk tale på teatret. I 1835 kunde en innsender i «Morgenbladet» si at de fleste norske dialekter «selv i dannede Menneskers Mund, have noget Haardt, Raat, Kantet og for det finere Øre Stødende». «Især er dette Tilfældet med den Dialect, der tales i og om Christiania og overhovedet paa Øst- og Oplandet.» Det er «et Held for os, at det nære Danmark tilbyder os en let Anledning til at forsyne vor Scene med talentfulde Kunstnere, hvis dannede, bløde og velklingende Mundart - - - paa

eengang kan være vort Øre en Vederqvægelse og vor opvoxende Ungdoms Tunge et Mønster».

190 Andre - og de fleste - tok skriftspråket til mønster for uttalen; men det synes flertallet å ha ment at østlandsken nærmest var «pøbelagtig». P. A. Munch skrev i 1853 at Kristiania-uttalen og østlands-uttalen i det hele var «bred, plat, raa, uæsthetisk».

195 Det er ikke til å undres over at Ivar Aasen ikke tok østlandsken til grunnlag for landsmålet.

Men utviklingen har ikke gitt den tiden rett i synet på østlandsken.

200 Alt i dansketiden ga østlandsmålene - især målene i Kristiania og omkring - sammen med det danske skriftspråk grunnlaget for det riksmål som blir talt nu - og det til trods for at man mente østlandsken var «bred, plat, raa, uæsthetisk».

205 Siden har østlandsmålene også gjennom litteraturen ført en mengde norsk mål inn i skriftspråket. Det begynte med Henrik Wergeland og brøt gjennom med Asbjørnsen og Moe's eventyr. Selv vestlendingen Welhaven bruker østnorsk rogn, (ikke raun), trost (ikke trast), furu (ikke fura), flom (ikke flaum) når han ikke bruker de danske formene røn, drossel, fyr, oversvømmelse.

210 Og nu fins det en mengde særnorske elementer i riksmålet; nesten alle er de kommet fra østnorsken om det enn naturligvis ofte er så at de østnorske formene heldigvis også er samnorske.

215 Foruten de ordene som blev nevnt fra Welhaven, skal jeg nevne en del andre eksempler på ord som tydelig viser sig som østnorske: det er ord som nesle, nype og kongle, ord som vesle, Vesla, dere, vet(t), klyve, former som hester og kuer og barna. Ja endog i syntaktiske forbindelser merker man hvordan østnorsken får mer og mer å si i riksmålet.

220 Andre norske ord og former som hei, grei, maur, høi, lass, ball, stell, unda, bøningsformer som nådde, levde, ord med ustemte konsonanter som bryte, gripe, skrike (av dem er det jo en mengde), talesprogsformer som hytta og sola er jo i bruk over hele landet eller i all fall størstedelen av det, men de er først og fremst kommet fra østnorsken.

Her er det også høvelig å nevne at i det skrevne riksmål fins det en hel del ord og former, som historisk sett i skriftspråket har sit ophav i dansk; men siden de falt sammen med ord og former slik de var utviklet i Norge og blev brukt særlig på Østlandet, kan vi ikke kalle dem danske eller norskdanske i et mål som mer og mer legger norsk tale til grunn. Slike ord og former er hus, ord, år, hund, kalv, hest, by, ulv, unge, skyld, høst, øst, binde, springe, kaste, dømme, vente, hoppe, spytte, kommer, står, går, tar, graver, farer, har, maler o.s.v., flertalsformer som viser, klokker; eller ord som desverre ennå har dansk stavemåte i riksmålet, men uttales på norsk, ord som: mand, grund, mund, brønd, finde, kjende, fjeld, guld, 230 uld, falde, kalde, tak, rok, hat, brat, bæk, ryg, træ, glæde o.s.v. o.s.v. i tusenvis.

Alt dette i riksmålet er god norsk både historisk - fordi det moderne riksmål legger talemålet til grunn - og praktisk fordi de fleste norske målførene har 240 samme formene.

Alle disse norske elementene i riksmålet - enten de nå er særnorske eller sams med dansken - gir grunnlaget for østnorsk reisning på den siden. Det er livet som på tross av teorier og meninger har latt østlandsken få den makt i riksmålet.

245

Disse to momentene om østlandsken kunde Ivar Åsen og hans tid ikke ta hensyn til; men vi må gjøre det.

Man har etterlyst det positive programmet for «østlandsk reisning». Jeg skal prøve på å gi en kort utgreiing om hvordan jeg mener en «reisning» av østlandsmålene kan forlike landsmål og riksmål. Naturligvis kan jeg bare ta hovedpunktene med.

250

Hvilken plass må nå østlendingen kreve og hevde i riksmålet. Jeg skal nevne 255 noen punkter:

1) Ordene skal staves etter norsk uttale - ikke etter danske regler.

Derved får riksmålet en naturlig og lett rettskrivning som på en mengde punkter vil falle sammen med rettskrivningen i landsmålet ord som mann, fjell, takk, kne, legge, minst, best o.s.v. o.s.v. - Her trengs ingen sideformer. Hele denne reform er en konsekvens av reformen av 1907. Den rettskrivningskomitéen som arbeider nå, har jo også til særlig oppgave å greie med dette spørsmålet.

260

2) Tvelydene blir godkjent i riksmålet.

Likesom vi alt skriver: grei, greie, beite, hei, lei, sei, skrei, leie, peis, kneik, teig, tiurleik, vriompeis, må vi kunne skrive: geipe, geit, kleiv, sleiv, reir, stein, leik,
 270 eik, beintfram, keivhendt, veik, og videre gjennomført så langt vi bruker tvelyden ei i østnorsk.

Likesom vi alt skriver: gaupe, maur, sau, snau, raute, kaut, haug, naut, staur, må vi kunne skrive gauk, hauk, graut, blaut, aure, laus (men som i østnorsk f.eks.
 275 drøm, strøm, søm, rogn, høst, øst).

Likesom vi alt skriver: røi, døive, høi, løipe, den store bøigen o.fl., må vi kunne skrive: røis, røisekat, øi, bløite, røik, kløive, løise o.fl. (men: høre, kjøre, øre, søle, drømme, flømme, strømme, trøste som i østnorsk).

280

Blir slik skrivemåte tillatt i skolenormalen i riksmålet, får skolebarna bare lov til det forfatterne ofte har tatt sig lov til fra Wergelands tid av. Her er det netop grunn til å stille op valgfrie sideformer i en mengde ord av hensyn til dem som ikke bruker diftong. Tar østlendingen sine egne ordformer i bruk, sørger han
 285 snart for at de blir hovedformer.

Her er jeg i overensstemmelse med den rettskrivningskomité Riksmålsforbundet nedsatte for nogen år siden. I innstillingen fra den (professorene Falk og Torp, rektorene Western og Eitrem og dr. Alnæs) heter det:
 290

«Paa intet punkt av lydlæren er den tvang skriftsproget lægger paa folkets brede lag, mere følelig, mere trykkende og eggende end hvor riksmålet har enkeltvokaler mot tvelyd i folkemaalene. Forpligtelsen til at skrive enkelt-vokal i
 295 ord som bein og stein, hauk og graut, øi og røis - er for den langt overveiende del av Norges befolkning saa tung en tribut til fællesmålet, at den kan kan ansees for berettiget, hvor og saa længe som den er nødvendig. Vi er her paa et omraade hvor norskhetsspirerne maa fremelskes med bevissthet og plan.» (Se «Utredning av nogen sprogsprogsmaal. Ved Riksmålsforbundets
 300 rettskrivningskomité», s. 54).

Komitéen foreslår så å gi lov til å bruke tvelydene i en mengde ord. Jeg mener

305 det samme, og at man må tillate ord med diftong som sideformer så langt som vanlig østnorsk i bygdemålene omkring Kristiania bruker dem. - Det er et viktig steg mot samling i målveien her i landet.

3) Flere andre norske ordformer blir godkjent i riksmålet.

310 Likesom vi har snu, ku, buskap, budeie, han arbeider trutt, må vi kunne skrive bu (subst. og vb.), tru, bru. Vi må kunne skrive hard, kald, mye, ferje, velje, svelje, snø, lag, høg, gammel, fram o.s.v. Her også må kravet være bare valgfrie sideformer; så får østlendingen med tiden gjøre dem til hovedformer. - Dette punkt er svært viktig; det åpner for norske samformer i stor monn. Her kan jeg
315 også nevne at riksmålet må stille sig velvillig til gode og vidt kjente norske ord.

4) Hunkjønnsformer må bli tillatt i større monn.

320 Som vi har vesla, hytta, Hardangervidda, Sollihøgda, må vi få kleiva, høgda, bikkja, lomma, døra, klokka, gata, elva, rota, myra, boka, skuta, bygda, jenta, kona, samme ulla. Og når vi har ku og geit, blir det nødvendig å få kua og geita.

Hunkjønnsformene må godkjennes som tillatte sideformer etter østlandsk målbruk.

325

Alt i 1901 hevdet professor Johan Storm mot nystaverne at fikk man bok, så fikk man nok boka også. Ja i 1900 skrev professor Koht i Aftenposten for de ustemte konsonantene med den grunn at de vilde dra tvelydene og hunkjønnsformene etter sig: «skriver vi først Bok, saa kommer snart Boka efter».
330 I forveien så de konsekvensene av nystavingen på begge sider.

Riksmålsforbundets rettskrivningskomité sier at i lengden lar hunkjønnsformene sig ikke holde ute, og den vil ha en begrenset bruk av formene i lærebøkene.

335 Ennå lenger gikk professor Falk (medlem av komiteen). I 1913 holdt han et foredrag i Kristiania lærerforening. Etter referat i «Norsk skoletidende» (1913 nr. 22) sa han bl.a.: «Det er diftongene og hunkjønnsformene som danner det fundamentale skille mellem dansk og norsk sprog. Norsk sprog bruk med diftonger og hunkjønnsformer siger for hver dag ind i den daglige tale. Det maa
340 nu være slut med at anse det norske sprog for ringe.» «I folkeskolen bør hunkjønnsformen herske i sin fulde utstrækning.» I de høiere skoler vil han ha

den inn delvis. Gjennem lesningen i skolene skal hunkjønsformene
«rehabiliteres i det almindelige omdømme».

345

Jeg mener at man som tillatte sideformer kan godkjenne disse formene helt ut.

Det er kanskje noget av det som vil sterkest virke til målsamling at vi gjør et slikt
steg.

350

5) Ved siden av ufolkelige og uhjemlige former som kastet må vi godkjenne det
hjemlige kasta: «Han kasta steinen».

355

Denne formen har været brukt lite i riksmålsliteraturen, vesentlig bare i den
folkelige replikk, men i den i all fall fra Wergeland av. Men så er den så mye mer
utbredd i talemålet. Bortsett fra de allerøstligste målene, som forresten går helt
ned til Kristianiafjorden (hvor de sier «kaste» i fortid) heter det han kasta
steinen i alle folkemålene i landet - i Kristiania by også. Som lærer på en av de
største skolene i Kristiania kunde jeg ofte merke at formen ikke var ukjent for
barna på vestkanten i Kristiania. Denne formen må før eller senere bli godkjent i
riksmålet.

360

Med disse fem punktene har jeg nevnt de viktigste kravene østnorsken har til
riksmålet. I all fall for de fire første har jeg den glede å være enig med
Riksmålsforbundets sakkyndige rettskrivningskomité, om den enn ikke går fullt
så vidt i gjennomføringen som jeg.

365

370

Jeg mener også en skal være varsom i gjennomføringen - men på den måten at vi
også godkjenner de gamle formene ennå på en rekke punkter. Skiftet blir ikke så
sterkt for de eldre; ofte vil stilistiske hensyn stenge for de norske formene en tid.
Dessuten vil folk etter hvert kunne venne sig til formene, og de vil komme med
større og større tyngd. Men i barneskolene og ungdomsskolene i bygdene på
Østlandet - og Vestlandet, Nordland og Trøndelag med - kan vi gå til disse
reformene snart; i byene måtte en nok gå mer steg for steg i all fall i de høiere
skolene. Men flere av reformene kunde en gå til der også med én gang. Det viser
innstillingen fra Riksmålsforbundets rettskrivningskomité.

375

380

Og om det ikke går så fort som vi kunde ønske fordi vi vil ha målspørsmålet løst,
så er det her framgangslinjen går. Jo sterkere østlendingen går etter den, dess
fortere når vi fram.

Vi har i all fall rett til å tro at Riksmålsforbundet vil stille sig i brodden for å få fram reformer. Teoretisk har det vist den beste vilje med tiltaket med
385 rettskrivningskomitéen. Da den blev nedsatt (høsten 1912), uttalte styret at det var enig i «at det var paakrævet at man nu tok skridtet fuldt ut for at gjøre riksmålets skriftbillede mest mulig lik dannet norsk tale». Aaret etter uttalte riktignok det samme styre «at der ikke nu bør bli spørsmål om at opta forslag om nogen forandring i de rettskrivningsregler som blev fastslaat i 1907».

390

Vi får håpe at den reformvenlige del av riksmålspartiet får makten igjen. Gjør styret alvor av sin plan, kan vi arbeide sammen med Riksmålsforbundet for den. Legger det ned et positivt arbeid for dette istedenfor sin kalde motstand mot, vil det gjøre riksmålet og landet en bedre tjeneste enn ved den ukloke agitation det
395 nå for tiden driver.

Til dem som er redde for fornorskingen fordi den vil ødelegge morsmålet, er det grunn til å si at det alltid har været nogen som har sett en fare for morsmålet og kulturen i den språklige emancipationstrang. Det kommer først og fremst av at
400 språkfølelsen er så ulik hos de forskjellige menneskene her i landet. Og det er naturlig at det er slik. Wergelands motstandere klaget over at Wergeland ikke hadde øre for sprogtonen, at han ikke brukte «Vaersomhed og Smag», at han brukte det språk som blev talt i «Drengestuer og paa Fiskertorve» og over at hans norske ord gjorde «en høist daarlig Figur». En lignende kritikk rammet
405 Asbjørnsen og Moe, K. Knudsen, Bjørnson og alle de som fulgte sin naturlige språktrang og brukte gode og lett forståelige norske ord og former. Det burde gi motstanderne av fornorskingen litt å tenke på.

Hvilke krav må så østlendingen stille til landsmålet? De blir like så store og
410 inngripende.

1) Ordene skal staves etter norsk uttale - ikke etter gammelnorsk skriftmønster.

I mange måter er stavemåten i landsmålet naturligere og høveligere for alt
415 talemål her i landet. Det gjelder netop i de ordene vi måtte kreve reformert i riksmålet, ord som mann, fjell, takk, glede, bekk, minst, best.

Men i andre måter står landsmålet langt tilbake for riksmålet i å gjengi norsk talemål. Her må vi kreve reform; kravet kommer ikke bare fra Østlandet, men

fra størstedelen av landet, stundom fra hele landet.

Vi må få skrive som en også pleier å lese i landsmål: før, gløtte, gjørme, høl, løgn, mørje, mørk, mørke, nøkk, nøste, vør(d)e o.s.v. mot fyrr, glytt, gyrma, hyl, lygn,
425 myrja, myrk, myrkje, nykk, nysta, vyrda. Her får vi en stavemåte som alt er godkjent i riksmålet i all fall oftest. Og den er mer norsk enn stavemåten i landsmålet når vi med norsk mener det som høver best med norsk tale.

Fremdeles: Vi må få skrive - som en også pleier å lese i landsmålet: en bete, en
430 hete, et kje, let(t), leve, mellom, steg, strek, streke, svepe, veke, vet(t) o.fl. mot bite, hite, kid, lit, liva, millom, stig, strik, strika, svipa, vika, vit o.s.v. Her vil de nye formene oftest falle sammen med riksmålsformene; på samme tid er de mer norske, fordi de høver for flere norske målføre. Den som sier at f.eks. hite er mere norsk enn hete, vet ikke hvad han sier.

435 Av samme grunn må vi få skrive: krone (ikke kruna), lott (ikke lut), monne (ikke muna), sommar (ikke sumar), somme (ikke sume), tomme (ikke tume), bombe (ikke bumba), bort (ikke burt), lomme (ikke lumma), om (ikke um), op(p) (ikke upp), gammel (ikke gamall), samman (ikke saman), dømme (ikke døma),
440 skjønn (ikke skyna), grei (ikke greid), lei (ikke leid).

Overalt vinner landsmålet i folkelighet, i norskdom - om en med det mener det som er norsk den dag idag, og - i overensstemmelse med riksmålet. I disse tingene trenger vi så godt som ikke sideformer. De formene jeg har nevnt, bør
445 snarest råd er, bli hovedformer.

2) Om tvelydene.

Som sideformer godkjennes en del øst-norske former uten tvelyd, f. eks.: drøm,
450 strøm, søm, rogn (er alt godkjent), kong, flom, høst, øst, høre, kjøre, øre, søle, flømme, trøste o.fl.

Disse formene er ikke «danske» men utviklet på norsk grunn, og de har sterk rot i målførene. Det er ikke noget lyte at de også faller sammen med formene i
455 riksmålet.

3) Hunkjønnsordene må få samme form.

460 Som det heter gata, (g)jenta, må vi få sola, bygda, skåla, natta. Etter stillingen i målførene burde soli helst ut av det som skal være sammål i Norge. Her står kanskje 200.000 med kløyvd hunkjøn mot over 2.000.000 som har samme form i hunkjøn. Og aller sterkest er a-forma både vest og øst i landet. Men da de bygdene som har innført landsmålet i folkeskolene netop har i-formen, kan det
465 være grunn til å la den stå som sideform; a-forma vil snart bli hovedform.

Likeså i flertal: Som det heter bygder, skåler, må vi få skrive klokker, jenter, gater istedenfor klokkor, jentor, gator, som i den form så godt som ikke lever i målførene. Denne formen har et overveldende flertal i landet (som 10 mot 1).
470 Den stemmer også med riksmålsformen som den er alt nå. Formene skåla, kua, sola, bygda er også de som er på vei til å trenge inn i riksmålet. Ingen fornuftig mann kan tro at skåli, kui, soli, bygdi kan vinne fram til landsgyldige former. Bortsett fra at a-forma har mest rett i og for sig, er den også en form som gir godt grunnlag for samling i målveien.

475 Med det samme jeg taler om bøningsformer, vil jeg nevne at landsmålet må gi op de tunge og lite utbredde formene hjarto og øyro o.l. til fordel for hjertene og ørene o.l.

480 4) Infinitiv på e må godkjennes ved siden av infinitiv på a.

Vi må få skrive kaste, sende ved siden av kasta, senda. De er utbredde over hele Østlandet og mye av Vestlandet. Ja det vil være mest praktisk å skrive være og fare også mot østnorsk væra, fara. Men e-formen har støtte i målførene i
485 Nedenes og Sunnmør; og den østnorske kløyvde infinitiv kaste, men vera er for vanskelig for vestlendingen. - Her bør det være sideformer.

5) Vi maa kunne skrive kommer, får, tar, sover, graater, skyter, finner mot: kjem, fær, tek, søv, græt, skyt, finn.

490 Disse formene brukes i Smålenenes amt, Akershus amt, Jarlsberg og Larvik, i Buskerud amt op til Kongsberg, langs med Skagerakk til Kristianssand, i Kristiania, Bergen og byene på Østlandet og til dels på Vestlandet (Haugesund, Stavanger m.fl.), brukes av omtrent 1.000.000 mennesker, er opstått her (i all
495 fall flere steder) før dansken trengte inn som bokmål. Men de stemmer med riksmålsformene. Formene finner, skyter har ennå større støtte i dialektene enn former som kommer, sover.

500 Her også må vi ha sideformer. Jeg tror de snart blir hovedformer disse nye formelle. De er lette å lære for de som ikke har dem; for de faller helt sammen med præsensformene av mange andre verber. De gjør språket lettere og mer moderne.

505 6) Ord som er vidt utbredde i landet maa godkjennes og brukes om de er av fremmed ophav.

På denne veien er landsmålet alt gått langt, men det må gå lenger.

510 Det kunde også være andre ting å nevne; men disse tingene er de viktigste. Med det samme vil jeg verge mig mot kravet på å være konsekvent. Ikke noget mål - enn mindre noget riksmål er konsekvent. Som eksempel nevner jeg: Vi kan godt si furu uten å ha alle de andre østnorske likevektsformene.

515 Konsekvenskravet er pedantisk og farlig.

Går landsmålet til disse reformene, så godkjenner det det i riksmålet som har god støtte i norske målføre, ofte bedre støtte enn de tilsvarende landsmålsformene.

520

Vi skulde ha grunn til å tro at det parti som sier det kjemper for folkemålet i landet, vilde gå til disse reformene.

Reformkravet til landsmålet er ikke nytt. I 1884 hevdet den gamle
525 landsmålsmann borgermester H. E. Berner (i Dagbladet 10de januar 1884) at man måtte få «et Maal, som ogsaa kan høve for Smaaleningen, Romerikingen, Hadelændingen, Østerdølen, med andre Ord for hele Landsfolket». Man måtte ta hensyn til det «som nu er faktisk gjældende Maalføre her i Landet. Og da bliver det et adskillig anderledes udseende Maal end det, vi hidtil har seet mest af
530 paa Landsmaalsliteraturen. Istedetfor den fine, harmoniske, men for de fleste noget fremmede Drivhusvæxt af et Landsmaal, vil man faa et vistnok kanske «simplere», men desto mere kraftigt og hjemligt Maal, som alle forstaar, alle kjendes ved, alle kan bruge og alle vil kalde «Kjød af mit Kjød og Ben af mine Ben» - alle baade Østlænding og Vestlænding, baade Landbu og Bybu».

535

Men desværre dette gode gamle samlingsprogram er ennå ikke tatt op av

landsmålspartiet. Men de mållag som vil arbeide for dette, kan vi arbeide sammen med.

540

Som De ser, kan vi komme til vesentlig samme målet fra to utgangspunkter. De bygdene som får de nye formene for landsmål og riksmål, får ett mål i skolen, istedenfor to. Det er altså ingen grunn til å skrike op om tre mål i landet. Det gjorde de også den gangen Bymålslaget blev dannet, det som arbeider for
545 fornorsking på K. Knudsens vei; på den vei har vi bl.a. fått nystavingen i 1907.

550

Reformkravene har sin gode grunn i folkemålene her øst. Og som jeg har sagt, gjelder det ikke bare folkemålene på Østlandet. Men østlandsmålene kan gjøre sin innflydelse gjeldende til begge sider og forlike landsmål og riksmål. Og det ikke bare ut fra det aritmetiske prinsipp at det er de som blir talt av flest her i landet, eller ut fra det lingvistiske prinsipp at de - det gjelder flatbygdmålene - er de moderneste og formenkleste målførene i landet, men ut fra sin historiske stilling med sterke tilknytningspunkter til begge sider og ut fra sin stilling til det som er centrum for de viktigste kulturinstitutionene her i landet. Etter det
555 prinsipp har målet i hovedstaden og omkring gitt grunnlaget for riksmålet både i Danmark og Sverige, i England og Frankrike og er på vei til å gjøre det i Tyskland også.

560

Det er et fremtidsmål jeg har satt op. Vi når det ikke iår eller til neste år. Men på den veien må vi fram. Det er den metoden som fører til målet. Og det er ikke visst det varer så skrekkelig lenge. Som Moses ser vi inn i det forjettede land - inn i det land det ikke er nogen målstrid mer i, fordi målspørsmålet er løst, morsmålet er kommet til sin rett fullt ut. Men det kan hende at mange av os som Kaleb og Josva også kan komme med inn i det.

565

Dette krav på rett for morsmålet vender østlendingen mot begge partiene i målstriden. Han vender sig til riksmaktene med det. Han må nok kjempe det fram, men han kan gjøre det med kampropet:

570

«Fram då frendar i fredelege kappsteg».

Det er kampen for toleranse og frihet også i morsmålet. Det er østlendingens opgave og kall i målstriden.

575

Jeg tror dette kravet

«vil vokse til storm, føræn nogen det vet av».

580 For:

«Et folk som føler kallet, er jordens største kraft, for den må alting falle, det stå højt eller lavt».

585

Kilde

Seip, D. A.: Østlandsk reisning: Norsk samling: To taler. Kristiania 1916

590

URI

<https://www.virksommeord.no/tale/ostlandsk-reisning-norsk-samling>

595

600

605

610